

NỘI DUNG VÀ VIỆC SỬ DỤNG BẢN ĐỒ ĐỊA LÍ ĐỊA PHƯƠNG TỔNG HỢP VÀO GIẢNG DẠY Ở CÁC TRƯỜNG TRUNG HỌC TRONG CẢ NƯỚC

Th.S Nguyễn Ngọc Ánh

Khoa Địa lí - Trường ĐHSP Hà Nội

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Những năm đầu của thế kỷ XXI, nền giáo dục và đào tạo của Việt Nam có rất nhiều chuyển biến và đổi mới, đặc biệt là ở cấp học trung học (trung học cơ sở và trung học phổ thông). Đảng và Nhà nước cũng như Bộ Giáo dục và Đào tạo đã có những chủ trương đổi mới phương pháp dạy học, lấy học sinh làm trung tâm, người thầy đóng vai trò chủ đạo. Đổi mới nội dung, chương trình học cho tất cả các khối, cấp học, chú trọng đầu tư hơn nữa nhằm nâng cao chất lượng giáo dục và đào tạo, tức là nâng cao tầm nhận thức của học sinh lên một tầm cao mới, tạo động cơ quan trọng thúc đẩy đất nước phát triển.

Thực trạng trong các trường trung học ở nước ta còn gặp rất nhiều khó khăn như: đội ngũ giáo viên hầu hết đã quen với phương pháp giảng dạy truyền thống, các dụng cụ và đồ dùng dạy học thiếu một cách trầm trọng. Các bài giảng mang nặng tính lý thuyết và ít tài liệu tham khảo, dụng cụ minh họa cho bài giảng còn thiếu. Đặc biệt là đối với môn học địa lí và bản đồ, ở các trường phổ thông thiếu hẳn nguồn tài liệu minh chứng cho kiến thức chuyên ngành. Hơn nữa, là đối với môn học địa lý địa phương, các tài liệu về địa phương chưa đầy đủ. Như vậy, học sinh chỉ hình dung theo lời giảng của thầy mà không có một cách nhìn khái quát và cụ thể về địa phương mình. Kết quả là chất lượng bài giảng sẽ kém hiệu quả, việc nắm bắt kiến thức của học sinh bị hạn chế.

Khắc phục vấn đề này, không còn cách nào khác chúng ta phải trang bị cho cả giáo viên và học sinh những tài liệu cần thiết vừa đáp ứng được yêu cầu giảng dạy vừa tiết kiệm ngân sách của Nhà nước, đó là trang bị cho các trường phổ thông: hệ thống các bản đồ địa lí tổng hợp với phạm vi lãnh thổ như: cả nước, cấp tỉnh, thậm chí tới cấp huyện. Nội dung trên một bản đồ phải có đầy đủ các yếu tố về tự nhiên cũng như kinh tế - xã, nhưng mức độ khái quát khác nhau. Giải pháp này sẽ làm giảm chi phí cho giáo dục và đào tạo một lượng đáng kể mà vẫn đáp ứng được câu giảng dạy và học tập của giáo viên và học sinh trong giai đoạn hiện nay.

II. KHÁI QUÁT VỀ BẢN ĐỒ ĐỊA LÝ ĐỊA PHƯƠNG TỔNG HỢP

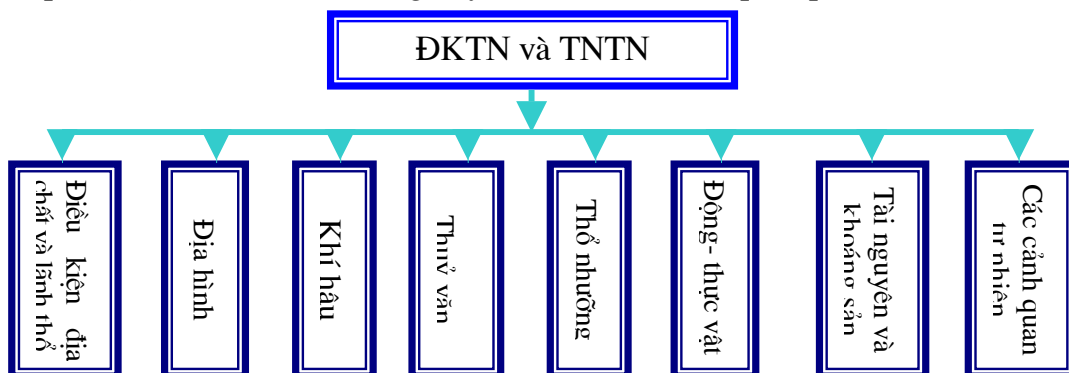
Bản đồ tổng hợp (Synthetic Map) là dạng của bản đồ chuyên đề, nó không thể hiện cho những chỉ số cụ thể, những chỉ số ban đầu mà thường là những chỉ số đặc trưng, những chỉ số đã được tổng hợp từ nhiều chỉ số cụ thể khác. Do vậy, bản đồ tổng hợp có tính khái quát hoá cao hơn bản đồ phân tích. Bản đồ tổng hợp thể hiện những nét tổng thể có tính quy luật và quan hệ địa lý của không gian hoá đồ. Mỗi một không gian nhất định chúng ta đều có thể xây dựng được các bản đồ tổng hợp riêng. Bản đồ địa lý địa phương tổng hợp thể hiện những chỉ số tổng hợp, đặc trưng của một địa phương cụ thể, nó có nội dung mang tính chất tổng hợp, bao quát toàn bộ sự vật hiện tượng một cách chung nhất. Tức là bản đồ địa lý địa phương tổng hợp có tính khái quát cao, nêu lên được những nét tổng thể có tính quy luật, đồng thời thể hiện các mối quan hệ giữa các hợp phần tự nhiên, kinh tế - xã hội của địa phương ấy.

1. Nội dung của bản đồ địa lý địa phương tổng hợp

Căn cứ vào đặc điểm, mục đích và ý nghĩa của việc nghiên cứu địa lý địa phương, căn cứ vào kết quả nghiên cứu của đề tài “Thành lập bản đồ địa lý tổng hợp tỉnh Ninh Bình bằng công nghệ GIS phục vụ công tác giảng dạy và nghiên cứu địa lý địa phương”. Nội dung của bản đồ địa lý địa phương tổng hợp phải thể hiện được ba nội dung chính là: điều kiện tự nhiên, tài nguyên thiên nhiên; dân cư - văn hoá và kinh tế. Ba nội dung này được đặt trong một lãnh thổ có sự thống nhất cao và xác định.

a. Điều kiện tự nhiên và tài nguyên thiên nhiên

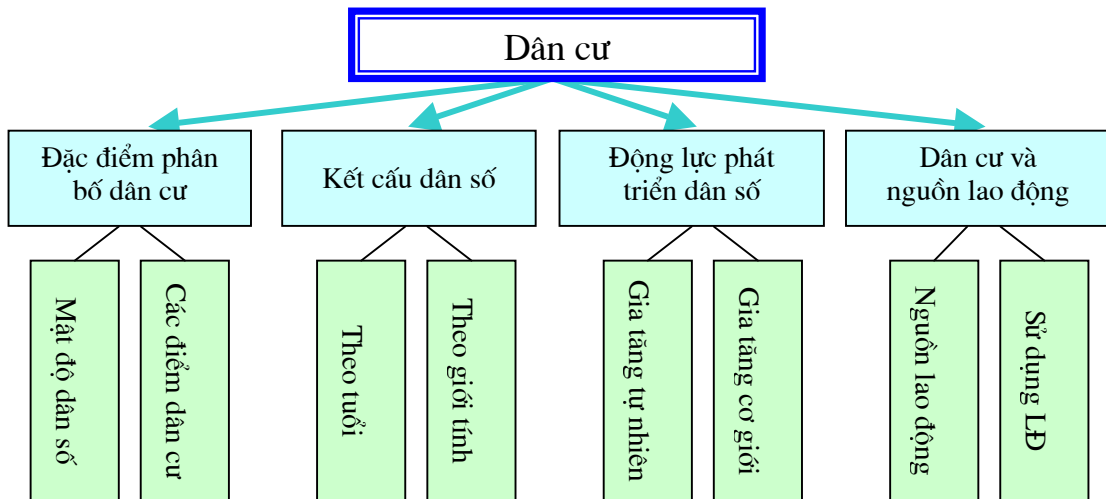
Để tiếp cận nội dung này chúng ta cần định vị các hệ thống tự nhiên trong phạm vi một lãnh thổ nhất định với sự thống nhất cao của một tổng hợp thể tự nhiên. Các hệ thống này gồm: địa chất, địa hình, khí hậu, thủy văn, thổ nhưỡng, động thực vật, tài nguyên khoáng sản địa phương, cảnh quan tự nhiên. Các nội dung này có thể được khái quát qua sơ đồ sau:

Sơ đồ 1: Các ĐKTN và TNTN trong nghiên cứu địa lý địa phương.

b. Yếu tố dân cư

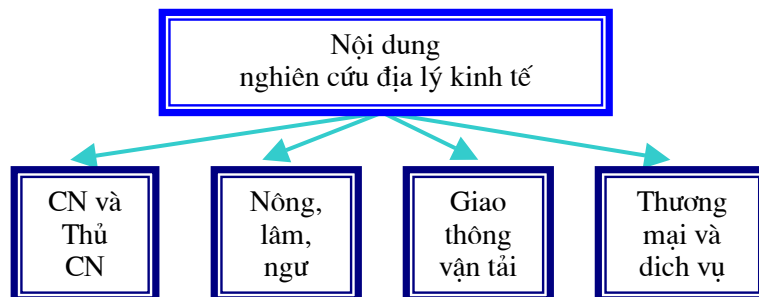
Trên bản đồ địa lí tổng hợp cần thể hiện được sự phân bố của dân cư, các hình thức quần cư, kết cấu nam nữ, kết cấu theo lứa tuổi, kết cấu dân tộc, nghề nghiệp, độ tuổi... Nội dung nghiên cứu dân cư được khái quát qua sơ đồ 3.

Sơ đồ 2: Nội dung nghiên cứu dân cư trong bản đồ địa lí địa phương

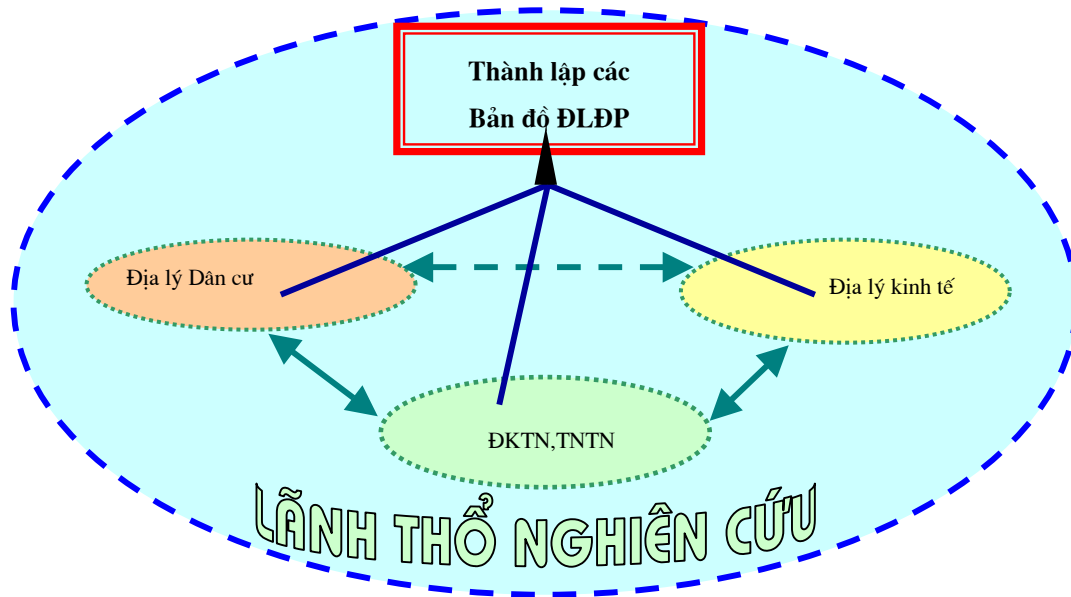
c. Yếu tố kinh tế – chính trị

Yếu tố kinh tế – chính trị được biên tập trong bản đồ địa lí địa phương tổng hợp là các thể tổng hợp kinh tế địa phương đó, đặt trong mối quan hệ của các vấn đề kinh tế – chính trị của cả nước. Nội dung này được đề cập với ba nhóm ngành lớn là: công nghiệp và tiểu thủ công nghiệp; nông, lâm, ngư nghiệp; thương mại và dịch vụ. Nội dung này được khái quát qua sơ đồ sau:

Sơ đồ 3: Nội dung kinh tế chính trị trong bản đồ địa phương tổng hợp

Như vậy, cơ sở nghiên cứu để thành lập bản đồ địa lí địa phương tổng hợp có thể khái quát bởi mô hình sau:

Sơ đồ 4: Hệ thống nội dung nghiên cứu nhằm thành lập bản đồ địa lí địa phương tổng hợp trên toàn lãnh thổ của địa phương

2. Sử dụng bản đồ địa lí địa phương tổng hợp

Để sử dụng và khai thác tốt các thông tin trong bản đồ, người sử dụng phải có kiến thức cơ bản về bản đồ, hiểu được nguyên tắc thể hiện của bản đồ đó là: Bản đồ phản ánh một cách trung thực địa bàn nghiên cứu, các thông tin đúng đắn chính xác, thể hiện một cách tương ứng giữa thực tế và trên bản đồ qua một tỷ lệ nhất định. Trước khi sử dụng bản đồ này cần nắm chắc một số yêu cầu sau:

- + Xác định rõ mục đích sử dụng bản đồ.
- + Tìm đúng bản đồ mang thông tin liên quan đến nhu cầu công việc của mình.
- + Biết được mục đích thành lập của bản đồ là gì?
- + Nhận định rõ tỷ lệ bản đồ và hiểu được bản chất của tỷ lệ bản đồ.
- + Nắm được nội dung của bảng chú giải, biết được bản chất của bảng chú giải. Bảng chú giải là "chìa khoá", là "cửa sổ" để "nhìn" bản đồ và để khai thác thông tin từ bản đồ.
- + Xác định phương hướng của bản đồ và liên hệ với thực tế.

+ Ngoài ra, người sử dụng bản đồ không chỉ khai thác được các thông tin mà bản đồ cung cấp, sử dụng chúng một cách hiệu quả nhất cho việc giảng dạy và học tập mà cần phải tổng hợp những thông tin khai thác được, nhằm nâng cao sự hiểu biết của mình.

III. KẾT LUẬN

Việc thành lập bản bản đồ địa lí địa phương tổng hợp là một quá trình nghiên cứu rất kĩ lưỡng về các yếu tố điều kiện tự nhiên, tài nguyên thiên nhiên; địa lý dân cư và địa lý kinh tế – chính trị. Trên cơ sở nghiên cứu này các nhà bản đồ đã tổng hợp, khái quát hóa, mã hóa các thông tin bằng ngôn ngữ bản đồ nhằm mục đích tổng hợp nhất, đầy đủ nhất cho một lãnh thổ nghiên cứu. Cho nên bằng một bản đồ địa lí địa phương tổng hợp các giáo viên cũng như học sinh có đầy đủ các thông tin đáp ứng yêu cầu giảng dạy, học tập địa lí, địa lí địa phương, bản đồ ở các trường phổ thông.

Hơn thế nữa, việc trang bị hệ thống bản đồ địa lí địa phương tổng hợp cho các trường trung học trong cả nước là một việc làm đúng đắn, cần thiết phải làm ngay, để đảm bảo cho chất lượng giáo dục và đào tạo ở các trường trung học trong cả nước, đặc biệt là trong giảng dạy và học tập môn địa lí nói chung và địa lí địa phương nói riêng, góp phần nâng cao chất lượng đào tạo phổ thông, xây dựng một nền tảng vững chắc cho thế hệ trẻ tiến nhanh hơn trong công cuộc xây dựng đất nước.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Nguyễn Ngọc Ánh, luận văn “*Thành lập bản đồ địa lí tổng hợp tỉnh Ninh Bình bằng công nghệ GIS phục vụ nghiên cứu và giảng dạy địa lí địa phương*”. Hà Nội, 10/2003.
2. Lâm Quang Dốc. *Bản đồ giáo khoa*. Nxb ĐHSP, năm 2003.
3. Lê Huỳnh, Lâm Quang Dốc. *Bản đồ địa hình và đo vẽ địa phương*. Nxb ĐHSP HN, 1992.
4. Đặng Văn Đức, “*Hệ thống tin địa lí*”. Nxb Khoa học và Kỹ thuật Hà Nội, 2003.
5. Nguyễn Thế Thận, Trần Công Yên, “*Hướng dẫn dụng phần mềm GIS Arc/info*”. Nxb Hà Nội 2000.
6. Vũ Bích Vân, *Giáo trình “Bản đồ điện toán”*. Trường Đại học Mỏ Địa chất Hà Nội.